

KERÉKNYOMOK

TÁRSADALMI, ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

2025

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 Porosz Tibor**
A szociális identitás az *anátman*-tan tükrében, avagy a Buddha társadalomszemléletének alapjai
- 71 Keller Mirella**
Értekezés *chan* buddhista szövegekről
– A tea, a meditáció és a megvilágosodás esete
- 86 Béres Judit – Kuzder Rita**
A tibeti népi buddhizmus megjelenése a kispikai prózai műfajokban és a népdalokban
- 122 Tóth Sándor**
Környezetetika
– Lehetőségek és kihívások
- 172 Kelényi Béla**
Korunk *mandalái*
– Tenzing Rigdol
Egy gondolat életrajza című installációja

ARCHÍVUM

- 201 Hidas Gergely**
Egy kiadatlan kézirat
Schmidt József hagyatékából
- 203 Schmidt József**
A Dsátakák könyve.
Páli mesék, regék, elbeszélések

KRITIKÁK, RECENZÍÓK

- 275** Matthew T. Kapstein (ed.)
Tibetan Manuscripts and Early Printed Books. Volume I. Elements, Volume II. Elaborations. Ithaca and London: Cornell University Press. 2024.
(Kuzder Rita)
- 278** Richard Salomon. *The Buddhist Literature of Ancient Gandhāra: An Introduction with Selected Translations.* Somerville: Wisdom Publications. 2018. (Hidas Gergely)
- 281** Summaries in English

KELLER MIRELLA

Értekezés *chan* buddhista szövegekről – A tea, a meditáció és a megvilágosodás esete^{*}

Jelen tanulmány egy példán keresztül bemutatja, hogy a klasszikus *chan* buddhista *gong'an* történetek mily módon váltak a *chan* meditáció tanítási eszközévé, és miként maradtak fenn századokkal később. A *chan* buddhista irodalom *gong'an* 公案 (jap. *kōan*) szövegei többnyire mesterek és tanítványaik közti interakciókat lejegyző történetek, párbeszéddek. A tanulmány fókuszában két *chan* mester áll. Az első a *chan* buddhizmus történetének egyik legjelentősebb alakja, Zhaozhou Congshen 趙州從諗 (778–897), kinek ismertsége olyan *gong'an* gyűjteményeknek köszönhető, mint a *Nefrit szirt feljegyzések* (*Biyan lu* 碧巖錄) és a *Kapujanincs átjáró* (*Wumen guan* 無門關). A másik *chan* mester a XVII. századi Yikui Chaochen 一揆超琛 (1625–1679), Miyun Yuanwu 密雲圓悟 (1567–1642) hagyományvonalának örököse, aki szerzetesnőként a *huatou* 話頭 meditációs technikát gyakorolta és tanította. Yikui Chaochen és az általa megidézett Zhaozhou szövegeinek összevetése kapcsán a tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy a korai *gong'an* szövegek milyen kontextusban és milyen funkcióban jelentek meg a XVII. századi szerzetesnő írásaiban.

Kulcsszavak: *gong'an*, kínai buddhizmus, meditáció, Yikui Chaochen, Zhaozhou Congshen

1. Zhaozhou Congshen 趙州從諗 (778–897)

1.1 A *chan* buddhizmus hagyományvonala

A rendkívül gazdag szöveghagyománnyal rendelkező *chan* buddhizmus történetisége a pátriárkák (*zu* 祖) hagyományvonala mentén rajzolódik ki, hiszen az iskola követői rendkívüli jelentőséget tulajdonítottak a mester szerepének, a tanítás tudattól-tudatnak

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kiválósági Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alapról finanszírozott szakmai támogatásával készült.

(*yi xin chuan xin* 以心傳心) átadási formájának.¹ A *chan* iskola kezdete a saját hagyománya alapján a legendás Bódhidharma (Putidamo 菩提達摩) személyéhez fűződik, aki a *chan* hagyomány szerint 520-ban érkezett Kínába. A mester-tanítvány vonalról fennmaradt legrégebbi feljegyzés (*Tang Zhongyue shamen Shi Faru chanshi xingzhuang* 唐中岳沙門釋法如禪師行狀)² 689-ben lett kőbe vésve egy szerzetes közösség által, akik Faru 法如 (638–689) *chan* mestert követői voltak.³ A hagyományvonal bemutatása a *chan* mesterek lejegyzett mondásaiban idővel egyre nagyobb jelentőséget kapott, ám ezek a történelmi hitelességet kevésbé szem előtt tartva, inkább legendákat örökítettek meg, s ennek megfelelően különböző verziók kerültek lejegyzésre. A Daoxuan 道宣 (596–667) szerkesztette *A kiváló szerzetesek életrajzának folytatása* (*Xugaoseng zhuan* 續高僧傳)⁴ című írás Dazu Huike 大祖慧可 (487–593) nevét jegyezte fel, mint Bódhidharma *dharma*-örökösét.⁵ Huike-t, a második pátriárkát pedig, Sengcan 僧粲 (?–606), Daoxin 道信 (580–651) és Hongren 弘忍 (602–675) követték.⁶

Zhaozhou mestere Nanquan Puyuan 南泉普願 (748–835) volt, aki Mazu Daoyi 馬祖道一 (709–788) *dharma*-örököse, így Nanquan hét *dharma*-örökösének egyikeként, Zhaozhou hivatalosan a Mazu-féle Hongzhou iskola vonalhoz tartozik, bár tanítási stílusának köszönhetően elkülönül az iskola többi tagjától. Mestere halála után húsz évig vándorolt és más *chan* mesterekkel találkozott.⁷ Élete utolsó szakaszában telepedett le a Bolin 柏林 (lit. ciprus erdő) kolostorban, amely Zhaozhou megyében található, s amelyről posthumus nevét kapta. Zhaozhou élete és mondásai több forrásból is ismeretek, a legkorábbi szövegemlék *A pátriárkák csarnokának gyűjteménye* (*Zutang ji* 祖堂集)⁸ című gong'an gyűjtemény, amely 952-ben került lejegyzésre.⁹ Ezen túl *A Song-kori kiváló szerzetesek életrajza* (*Song gaoseng zhuan* 宋高僧傳)¹⁰ gyűjtemény, és a három kötet hosszú *Zhaozhou mester lejegyzett mondásai* (*Zhaozhou hexiang luyu* 趙州和尚語錄)¹¹ gyűjtemény is forrásaként szolgál. Zhaozhou népszerűsége azonban leginkább a *Nefrit szirt feljegyzések* (*Biyuan lu* 碧巖錄 vagy teljes címén *Foguo Yuanwu chanshi biyan lu* 佛果園悟禪師碧巖錄)¹² gong'an gyűjteményhez köthető, amely Yuanwu Keqin 圓悟克勤 (1063–1135) összesen száz *chan gong'an*t tartalmazó gyűjteménye, melyek közül tizenkét történet Zhaozhouóról szól.

1 Hamar 2017:142.

2 T50, no. 2052

3 Cutsem 2023: 1-3.

4 T50, no. 2060.

5 Dumoulin 1993.

6 Pap 2013: 189.

7 Green 1998: 24.

8 B25, no. 144.

9 Anderl 2004.

10 T50, no. 2061.

11 J24, no. B137.

12 T48, no. 2003.

1.2 A *gong'an* irodalom

A *gong'anok*, vagyis nyilvános esetek történései a Tang-dinasztia (618–907) eseményein alapulnak, melyek a Song-dinasztia (960–1279) ideje alatt kerültek lejegyzésre az akkoriiban domináló buddhizmus paradigmájának megfelelően. Századokkal később a korai Qing-dinasztia (1644–1912) korában a *gong'an* irodalom nagyrészt a korábbi esetek idézését és továbbgondolását jelentette. A *gong'an* maga egy többnyire kérdés és válasz formájában történő dialógus, egy fajta interakció *chan* mesterek és tanítványaik között.¹³ Céljuk, hogy katalizálják a tanítvány gyakorlását, s ezzel segítsék a megvilágosodás elérését. A mester az interakció során az „*itt és most*” azonnali megvalósulását mutatja meg. A *gong'an* történetek egyfajta élénk azonnalissággal jellemezhetőek, ugyanis egy adott *gong'an* nem szolgáltat pontos magyarázatot egyetlen buddhista tantételt illetően sem, de segítséget nyújthat a gyakorlásban a gyakorlónak az adott pillanatban.¹⁴ Ezek a pillanatok pedig később különböző irodalmi formákban rögzítésre kerültek, ez az úgynevezett *gong'an* irodalom.

A *gong'an* történetek funkciójának formálódása egy adott mester nevéhez fűződik, bár a *gong'an* meditációs technikaként való használata nem egy személy találmánya. Dahui Zonggao 大慧宗杲 (1089–1163) tanításai nagyrészt levelezéseiből maradtak ránk, melyekben azt tanította tanítványainak, hogy a *gong'an* egy adott esszenciális részére, az úgynevezett *huatoura* fókuszáljanak meditáció közben.¹⁵ A *chan* iskola ezen meditációs eszközzel arra ösztönzi a gyakorlót, hogy a logikai gondolkodás korlátait túllépve intuitív megértés szintjére lépjen.¹⁶ A gyakorlat egyik kulcsa a kételyérzet (*yi* 疑) felkeltése, amely megsemmisíti a gyakorló azonosítási pontjait, egy teljesen új perspektívát nyújtva ezzel, amely bepillantást enged a tudat valódi természetébe, vagyis hozzásegít a megvilágosodás eléréséhez.¹⁷

2. Yikui Chaochen 一揆超琛 (1625–1679)

2.1 A *chan* hagyományvonal női képviselői

A *chan* buddhizmus történetében a pátriárkák feljegyzései dominálnak, mégis a kezdetektől szerepelnek a hagyományvonalban *női* alakok is. Ahogy korábban említésre került,

13 Lásd bővebben Keller 2023.

14 McRae 2003: 78.

15 Lásd bővebben Keller 2023.

16 Pap 2013: 190.

17 Buswell 1987: 352.

különböző források különböző hagyományvonalat jegyeztek le. A *lám pás átadásának feljegyzései* (*Jingde chuandeng lu* 景德傳燈錄)¹⁸ megemlékezik egy szerzetesnőről is, mint Bódhidharma egyik utódja. A legenda szerint Bódhidharma eltávazása előtt kikérdezte tanítványait a megértéseikről, Zongchi 總持 szerzetesnő válasza pedig ekként hangzott:

A szerzetesnő Zongchi így válaszolt: „*Ahogy én megértettem, olyan ez, mint megpillantani Aksobhja Buddha tisztaföldjét. Ha egyszer megpillantottad, többször nem szükséges.*”

Bódhidharma azt válaszolta: „*Te megkapod a húsomat.*”¹⁹

尼總持曰：「我今所解。如慶喜見阿閼佛國。一見更不再見。」

祖曰：「汝得吾肉。」

Habár a történet legendaként kezelendő, mégis fontos, hogy Zongchi alakja a *chan* irodalom része. Őt követően számos nő említésre kerül, legtöbbször azonban név nélkül, csupán idős hölgyként vagy anyókaként aposztrofálva (*po* 婆). A legtöbb esetben egy bölcs asszonyról van szó, aki megtréfálja a neves *chan* mestereket.²⁰ Nők a *chan* hagyományvonal hivatalosan elismert tagjaként csak jóval később, Dahui Zonggao 大慧宗杲 (1089–1163) után kerültek lejegyzésre.²¹ Általánosságban elmondható, hogy a késő Ming és a korai Qing (1636–1912) dinasztia ideje alatt számos nő követte a buddhista tanokat, de igen kevesüknek adatott meg a lehetőség, hogy szerzetessé váljanak.²² Rendkívül kevés női szerzetesről maradt fent írásos emlék a kort illetően, hiszen erre csak azoknak volt lehetőségük, akik rendelkeztek megfelelő családi és anyagi támogatással, műveltséggel és irodalmi tehetséggel. A szöveges emlékek hiányában a *dharma* átadási vonal gyakran ismeretlen. Azonban ki kell emelnünk Miyun Yuanwu 密雲圓悟 (1567–1642) *chan* mestert, akinek hagyományvonala számos női örökösrel is büszkélkedhet.²³ A hivatalos *chan* hagyományvonal 1572–1722 között harmincnyolc *chan* szerzetesnőt jegyez le.²⁴ Ezek közül mindössze hét szerzetesnő lejegyzett mondasai kerültek be a Jiaxing kánonba (*Jiaxing zang* 嘉興藏), és maradtak fent napjainkig.²⁵

Jelen tanulmány szempontjából Miyun Yuanwu tizenkét *dharma*-örököséből Shiche Tongcheng 石車通乘 (1598–1638) kiemelendő, aki *dharma*-örökösévé tette Qiyuan Xinggang 祇園行剛 (1597–1654) női *chan* mestert. Qiyuan Xinggang összesen hét női

18 T51, no. 2076.

19 T51, no. 2076, p. 219c1-3.

20 Lásd *Records of upāsikās* (*Youpo yizhi* 優婆夷志). X87, no. 1621.

21 Grant 2008: 29.

22 Chen 2023: 19.

23 Bingenheimer 2022: 64.

24 Chen 2023: 16.

25 Su 2014: 86.

dharma-örököszt nevezett meg, egyik közülük Yikui Chaochen 一揆超琛 (1625–1679). Ez a női csoport kiemelkedik abból a szempontból is, hogy a csoport tagjai közül három szerzetesnőnek is fennmaradtak lejegyzett mondásai, melyek a Jiaxing kánonban kerültek publikálásra: az egyikük maga Qiyuan Xinggang, mellette pedig két tanítványa írásai, Yigong Chaoke 義公超珂 (1615–1661) és Yikui Chaochen lejegyzett mondásai.²⁶ Yigong Chaoke és Yikui Chaochen mint Qiyuan Xinggang *dharma*-örökösei, a Linji Yixuan 臨濟義玄 618–907 hagyományvonalának harminchetedik generációja. Yikui Chaochen hagyományvonala saját lejegyzett írásaiban ekképpen került dokumentálásra.

Nanyue²⁷ *chan* mester hagyományvonalának harminchetedik generációja Chen [Yikui Chaochen] apátnő, aki rendkívüli együttérzésről mutatott tanúbizonyságot.²⁸ 至南嶽下第三十七世琛上座，有恩難報。

Yikui Chaochen két *dharma*-örököszt hagyott hátra, név szerint Puming 普明 és Mingjun 明俊.²⁹ A hagyományvonala hamar megszakadt, nem születtek további feljegyzések az utódaitól, így a lejegyzései és *dharma*-testvérei lejegyzései egyedülálló szövegforrásként szolgálnak.

2.2 Yikui tanításai

Yikui Chaochen, családi háttérének köszönhetően magas szintű oktatásban részesült, illetve költői tehetsége is tetten érhető a számos fennmaradt versében. Mivel hamar megözvegyült, lehetősége nyílt szerzetessé válnia, bátyja támogatása révén pedig saját elvonulóléssel rendelkezett, amely később méretét és funkcióját tekintve kolostorra bővült.³⁰ Yikuival kapcsolatos elsődleges forrás a nagyrészt saját maga írt *Cantong Yikui chan mester lejegyzett mondásai* (*Cantong Yikui chanshi yulu* 參同一揆禪師語錄)³¹ című szöveg, mely az életrajzán túl tartalmaz verseket (*song* 頌) tanításokat (*shizhong* 示眾) és találkozás párbeszédet (*jiyuan* 機緣). Yikui tanítványaihoz intézett szavai a *dharma*-beszédeiben, a hozzájuk intézett szóbeli, gyakorlással kapcsolatos instrukciók formájában maradt ránk. A lejegyzett mondásai összesen tizenegy *dharma*-beszédet, vagyis nyilvános tanítást örökítenek meg, melyek mind más és más situációban hangzottak el, jellemzően egy elvonulás kezdetekor, vagy valamilyen ünnepnap i összejövetel alkalmakor. A beszédek

26 Grant 2009: 50.

27 Nanyue Huairang 南嶽懷讓

28 J39, no. B436, p. 9b7.

29 J39, no. B436, p. 7, c1-2.

30 Lásd bővebben Keller: 2022.

31 J39, no. B436.

elején közvetlenül megszólítja a tanítványokat, egy-egy támogatóját sokszor név szerint is kiemeli, majd legtöbbször a *huatou* 話頭 meditációval kapcsolatos gyakorlati tanácsokkal látja el őket. Dharma-beszédeiben gyakran idéz korábbi mestereket. A lejegyzett mondásaiban található harmadik *dharma*-beszéd fordítása így hangzik:

A kilencedik holdhónap kilencedik napján Yikui mester a következő tanítást adta az egybegyűlteknél: „*Erényes chan gyakorlók, kik a meditációs teremben ülve Zhaozhou teája, Yunmen lepénye huatouval próbáltak dűlőre jutni dharma-testvéreitekkel a bölcsesség kötelékében. Az összegyűltek között vajon akad-e bárki, aki megízlelte már [a chan] ízt?*”³² *Ha nem, én, Chen apátnő, megmutatom nektek a megértéshez vezető utat. A szél süvölt, az eső csepereg, ahogy ez ebben az évszakban lenni szokott. Ha éhesek vagytok, egyetek, ha fáztok, vegyetek fel még egy réteg ruhát, ahogy ez természetes. Kezdjétek el gyakorolni a huatouval*³³ *és annak csodálatos ereje megmutatkozik. Szabaduljatok meg [minden ragaszkodástól]. Az elsárgult levelek lehullanak az őszi szélben, s a valódi forma megmutatkozik, a fő lényegi pont manifesztálódik. Chan gyakorlók, nem kell gyógyszer*³⁴ *innotok, egy csésze zöld tea megszabadítja az egybegyűlteket kételyeit. Az öreg mester, Zhaozhou kiterítette az szent hálóját és arra várt, hogy egy megvilágosodott ember*³⁵ *belegabalyodjék. Azonban az én, vagyis Chen apátnő esete olyan, mint amikor a sakkjátékos partnerére talál, vagy amikor valaki érti a guqin hangszer hangját.*³⁶ *Még ha ti nem is értitek igazán Zhaozhou jó szándékát.*”³⁷ Ekkor [Yikui mester] felemelte a botját és [még] ennyit mondott: „*Gyakoroljatok!*”³⁸

重陽，示眾。師云：德越禪人，歷然上座辦趙州茶，雲門餅與眾兄弟結般若緣，眾中還有知味者麼？若無，琛上座為汝諸人道破去也。風颯颯，雨霏霏，應時及節；饑則食，冷添衣，爾我共知。拈起也，全彰妙用；放下也，迴絕離[微]。金風黃葉墮，脫體露真機，禪家不用茱萸酒，一盞清茶釋眾疑。復舉：趙州和尚見有人參，便云：喫茶去。且道意旨如何？良久，云：趙州老漢布箇縵天網子，只待無面目漢撞人。琛上座則不然，棋逢敵手，琴遇知音。雖然，汝等諸人還知趙州老漢婆心麼？卓拄杖，云：參。

32 A kifejezés arra utal, hogy valaki elérte-e a megvilágosodást.

33 A *huatou* meditációs technikára utal, a beszédben a két megidézett *huatou* Zhaozhou teája és Yunmen lepénye.

34 Szó szerint *zhuyi jiu* 茱萸酒, ami egy somból készült gyógyhatású alkoholos párlat.

35 Szó szerint: akinek nincs arca és szeme többé.

36 Az érteni a zenét kifejezés (*zhiyi* 知音) Pai Ya 伯牙 és Zhong Ziqi 鍾子期 barátságának történetére utal. A történet szerint, Pai Ya amikor barátja, aki igazán értette a zenéjét, meghalt, összetörte hangszerét (*qin* 琴) és sosem játszott többé. A *chan* buddhizmusban az érteni a zenét a tudattól-tudatnak, szavak nélküli megértés kifejezésé vált.

37 Szó szerint: anyókához hasonlatos jószívét.

38 J39, no. B436. pp. 7c27-8a6.

A *dharma*-beszéd egyrészt példaként szolgál arra, hogy Yikui miként instruálta és motiválta tanítványait, másrészt egy értékes szövegforrás azt illetően, hogy egy XVII. századi *chan* mester miként használta Tang-kori mesterek a Song-korban lejegyzett *gong'an* történeteit, illetve miként alkalmazta ezeket a *huatou* meditációs gyakorlathoz. Yikui idézete egyrészt kapcsolódás a *chan* buddhizmus korai irodalmi hagyományához, másrészt Dahui Zonggao *gong'an*okkal való tanítási hagyományának folytatása. Yikui lejegyzett mondásai a klasszikusok megidőzésének és tovább-gondolásának, vagyis a múlt jelenné tételének esetét tárja elénk.

3. Menj, igyál teát!

A „Menj, igyál teát” *gong'an* legkorábbi változata az 952-ben szerkesztett *Zutang ji*, vagyis *A pátriárkák csarnokának gyűjteménye chan* szöveggyűjteményben maradt fent. Maga a „Menj, igyál teát” mondás először Dongshan Liangjie 洞山良价 (807–869) *chan* mester mondásaként szerepel a gyűjteményben, ő utána pedig mások *gong'an* történeteiben is fellelhető. Azonban Zhaozhou volt az, aki gyakran ismételte, s akinek a nevéhez kapcsolódva ismertté vált a mondás a későbbiekben. A párbeszéd *Zutang ji*-féle változata így maradt fent:

Zhaozhou mester megkérdezte az egyik szerzeteset: „Jártál-e már ezen a helyen?” A szerzetes azt válaszolta: „Igen, már jártam ezen a helyen.” Erre Zhaozhou azt mondta neki: „Menj, igyál teát!”

Zhaozhou [ezután] megkérdezett [egy másik szerzetest]: „Jártál-e már ezen a helyen?” Azt a választ kapta: „Még sosem jártam itt.” Erre azt válaszolta: „Menj, igyál teát!”

Ezután megkérdezett egy [harmadik] szerzetest: „Jártál-e már ezen a helyen?” Azt a választ kapta: „Mi az értelme, hogy a mester erről a helyről kérdezzet?” Zhaozhou azt mondta neki: „Menj, igyál teát!”³⁹

師問僧：「還曾到這裏摩？」云：「曾到這裏。」師云：「喫茶去。」師云：「還曾到這裏摩？」對云：「不曾到這裏。」師云：「喫茶去。」又問僧：「還曾到這裏摩？」對云：「和尚問作什麼？」師云：「喫茶去。」

A *gong'an* megtalálható a *Zhaozhou mester lejegyzett mondásai* című szövegben is. A mondásokat Zhaozhou egyik tanítványa, Wenyan 文遠 jegyezte le, a kötet

39 B25, no. 144, p. 633b3-6.

szerkesztését az Északi Song (960–1127) ideje alatt élt Qixian Chengshi 棲賢澄謚 végezte el.⁴⁰ A *lámpás átadásának összegyűjtött szövege* (Wudeng huiyuan 五燈會元)⁴¹ chan szöveggyűjteményben is megtalálható egy változata a *gong'an*-nak, illetve további *chan* szöveggyűjteményekben is. Jelen tanulmány az összes szövegváltozat helyett csak két változatot ismertet, melyeken keresztül bemutatható, hogy milyen jellegű kisebb eltérésekkel került lejegyzésre a párbeszéd. A *Zhaozhou mester lejegyzett mondásai* szövegváltozat ekképpen maradt ránk:

Zhaozhou mester megkérdezte a két újonnan érkező [szerzetest]: „*Tiszteletre méltó szerzetes, jártál-e már ezen a helyen?*” A válasz így hangzott: „*Még nem jártam.*” Erre Zhaozhou azt mondta neki: „*Menj, igyál teát!*” Majd megkérdezte a másikat: „*Jártál-e már ezen a helyen?*” A válasz így hangzott: „*Igen, már jártam itt.*” Ekkor Zhaozhou azt mondta neki: „*Menj, igyál teát!*”

A kolostor apátja megkérdezte Zhaozhou-tól: „*Ha még nem járt itt, azt mondd neki, igyon teát, ha már járt itt, miért mondd neki szintén azt, hogy igyon teát?*” Zhaozhou így válaszolt: „*Apát!*” Az apát bólintott. Erre Zhaozhou ezt mondta neki: „*Menj, igyál teát!*”⁴²

師問二新到：「上座曾到此間否？」云：「不曾到。」師云：「喫茶去！」又問那一人：「曾到此間否？」云：「曾到。」師云：「喫茶去！」院主問：「和尚！不曾到，教伊喫茶去，即且致；曾到，為什麼教伊喫茶去？」師云：「院主。」院主應喏。師云：「喫茶去！」

Ebben a verzióban a három névtelen és rangtalan, vagyis látszólag mind megvalósításukban, mind rangjukban egyenlő szereplő helyett megjelenik az apát (*yuanzhu* 院主) karaktere, vagyis az, aki felügyeli az étkezést, tehát a kolostor egy rangosabb, tisztséggel rendelkező szerzetese. A *lámpás átadásának összegyűjtött szövege* változatában pedig pusztán a dialógusok sorrendje különbözik.

Zhaozhou megkérdezte az újonnan érkezett szerzetest: „*Jártál már itt?*” A szerzetes azt válaszolta: „*Igen.*” Erre Zhaozhou azt mondta neki: „*Menj, igyál teát!*” Aztán egy másik újonnan érkezett szerzeteshez fordult: „*Jártál már itt?*” A szerzetes azt válaszolta: „*Még nem.*” Erre Zhaozhou azt mondta neki: „*Menj, igyál teát!*”

40 Huang 2020: 170

41 X80, no. 1565.

42 J24, no. B137, p. 368c17-20.

Később az apát megkérdezte Zhaozhou-t: „Miért mondtad annak is, aki már járt itt és annak is, aki még nem, hogy menjen, igyon teát?” Zhaozhou erre megszólította őt: „Apát!” Az apát bólintott. Erre Zhaozhou azt mondta neki: „Menj, igyál teát!”⁴³
 師問新到：「曾到此間麼。」曰：「曾到。」師曰：「喫茶去。」又問僧。
 僧曰：「不曾到。」師曰：「喫茶去。」
 後院主問曰：「為甚麼曾到也云喫茶去。不曾到也云喫茶去。」師召：「院主。」主應喏。師曰：「喫茶去。」

A későbbiekben nem csak *gong'an*, de a mondás önmagában („Menj igyál teát!”, kín.: *chi cha qu* 喫茶去) is számos alkalommal idézésre került. Az egyik, a mondással kapcsolatos említésre méltó szöveg a húsz kötetes versgyűjtemény, *A chan iskola versei régi mesterekről* (*Chanzong song gu linzhu tong ji* 禪宗頌古聯珠通集),⁴⁴ amelyben számos dicsőítő vers található Zhaozhou teáját illetően. Yang Hui-nan 楊惠南 tanulmányában arra mutat rá, hogy Zhaozhou mondásának szellemi elődje mestere, Nanquan Puyuan 南泉普願 mondása, a „hétköznapi tudat az út” (*pingchang xin shidao* 平常心是道)⁴⁵ filozófiája.⁴⁶

3.1 A *gong'an* hétköznapi megközelítése

A *gong'an* megértéséhez először is érdemes elhelyezni a teaivás szokását a Kínában. Mivel a buddhista életforma az öt fogadalom betartásával jár együtt (tartózkodni az élőlények megölésétől, a lopástól, a helytelen szexuális élettől, a helytelen beszédétől, és a bódító szerek használatától), kolostori közegben az alkohol fogyasztása helyett a tea nyert teret. A tealevelek feldolgozása Kínából ered, a VI. században még csak Kína déli részén volt szokás a teafogyasztás a kínai elit köreibben, azonban a Tang-kor (618–907) végére, vagyis a X. századtól nemzeti itallá vált.⁴⁷ A teaivás népszerűsítésében nagy szerepe volt Lu Yu 陸羽 (733–804) *Teáskönyv* (*Cha jing* 茶經) című írásának, mely az első teakultúrával kapcsolatos írott mű, s mely megteremtette a teával kapcsolatos szókinccset. Lu Yu nem volt szerzetes, de kolostorban nevelkedett, így körei a szekuláris elit és a vallási élet képviselőit is magába foglalták, erről többek között a költő-szerzetesek tea versei tanúskodnak.⁴⁸ A tea idővel egyre inkább a mindennapi szerzetesi élet részévé vált, s a teafogyasz-

43 X80, no. 1565, p. 93b18-21.

44 X65, no. 1295.

45 T47, no. 1997, p. 750a17.

46 Yang 2002: 251.

47 Kieschnick 2003:265.

48 Kieschnick 2003:265-266. Ilyen teakedvelő költő-szerzetes volt például Jiaoran 皎然 (730–799). Barátságuk Jiaoran *Lu Jit keresvén s otthon nem találván* című versében került megörökítésére (lásd magyarul Juhász Ottó fordításában: Juhász 2018: 61.)

tás egyik fő funkciója a meditáció közbeni éberség fenntartása volt.⁴⁹ A XII. század végére a *chan* kolostori szabályzatokban található arra vonatkozó rendelkezést, hogy milyen módon kell bemutatni egy teaszertartást az előkelő vendégek számára, illetve a kolostoron belüli szerzetesi élet napi rutinjában a tea fogyasztása miként kapott helyet.⁵⁰ Zhaozhou mondása tehát alapvetően a mindennapi élet egy konkrét momentumát ragadta ki.

Ehhez hasonlatosan más *chan* mesterek nevéhez kötődő rámutatási módozatok, melyek szintén egy hétköznapi momentumból manifesztálódnak évtizedeken átívelő és a *chan* irodalomban jártas gyakorlóközösség számára ismert szimbólummá. Így lehetséges a teljes párbeszéd elisméltése nélkül referencia pontot adni, mint Deshan 德山 botja (*bang* 棒), Linji 臨濟 kiáltása (*he* 喝), Yunmen 雲門 lepénye (*bing* 餅) vagy Zhaozhou teája.⁵¹ Pontosan ezt teszi a XVII. századi Yikui *chan* mester is a beszédében, amikor megszólítja tanítványait és megidézi Zhaozhou teáját. Tehát a *gong'an* egyik lehetséges értelmezése szerint Zhaozhou teázásra felszólítása, vagyis egy egyszerű hétköznapi cselekvés megidézése azt mutatja, hogy a napi rutin aktivitása és a megvilágosodás aktusa nem egymástól távol lévő dolgok.⁵² Azonban ez csak a *gong'an* első szintű értelmezése.

3.2 A *gong'an* doktrinális háttere

A *gong'an* az „itt és most” megvalósulásán alapuló jellege miatt megidézésekor nem hajt fejét az egyetlen igazságot felmutató értelmezési kísérletek előtt, azonban hiba lenne nem kibontani a párbeszéd gazdag doktrinális hátterét. Ugyanis a *chan* buddhizmusban az ellentmondás nem hiba, hanem eszköz, ahogy azt Robert Sharf tanulmányában a retorika szabadságaként fogalmazza meg.⁵³ Az alábbiakban jelen tanulmány ismertet két doktrinális megközelítési lehetőséget Zhaozhou *gong'an*-jával kapcsolatban. A „Menj, igyál teát” *gong'an* egyik kézenfekvő magyarázata a *tatháगतारब्हा* tantétel, amely szerint minden ember rendelkezik a buddha-természettel, minden lényben megvan a buddhaság képessége, azaz minden ember képes a megvilágosodásra, vagyis minden lény előbb vagy utóbb buddhává válhat.⁵⁴ Zhaozhou egy másik *gong'an*jában a *tatháगतारब्हा* tantétel az alábbi módon jelenik meg:

49 Kieschnick 2003:268.

50 Benn 2018: 42-44.

51 Huang 2020: 165.

52 Benn 2018: 128.

53 Sharf 2007.

54 Hamar 2017: 81.

Zhaozhou *chan* mester a következő tanítást adta az egybegyűlteknek:

„Az arany Buddha nem jut túl a kazánon,⁵⁵ a fa Buddha, nem jut túl a tűzön,
az agyag Buddha nem jut túl a vízen, az igaz Buddha belül üldögél.”⁵⁶

師上堂，示眾：「金佛不度爐，木佛不度火，泥佛不度水，真佛內裏坐。」

Az igaz Buddha (*zhenfo* 真佛) kifejezés a megvilágosodott tudat természetére utal, mely a külső változókkal ellentétben minden lényben a buddhaság potenciáljaként van jelen. A „Menj, igyál teát!” *gong'an* három szereplője értelmezhető különböző megvalósítású *chan* gyakorlóként, akik különböznek a külső kvalitásaikban és megértésükben, azonban abban nem különböznek, hogy az igaz Buddha bennük üldögél, vagyis képesek a megvilágosodásra. Erre utalhat Zhaozhou egyenrangú bánásmódja, miszerint mindegyikőjüket arra biztatja, hogy menjenek, igyanak egy csésze teát — gyakoroljanak és ériék el a megvilágosodást. A párbeszéd hármas tagoltsága ezzel szemben a hegyek csak hegyek hármas látásmódjával vonható párhuzamba.⁵⁷ Vagyis a hétköznapi, a szent és a nem-kettős megértési fokozatokkal.⁵⁸

Egy másik olvasat szerint azonban a három szerzetes és Zhaozhou párbeszéde nem a szerzetesek megértését és potenciálját demonstrálja, hanem Zhaozhou teljes szabadságát (*da zizai* 大自在), vagyis a megvalósított buddhaság kondícióktól mentes aktivitását.⁵⁹ Ezt bizonyítja a következő *gong'an*:

Zhaozhou elment egy remetéhez, és megkérdezte: „Van itt valaki? Van itt valaki?”
Erre a remete felemelte az öklét.

Zhaozhou azt felelte neki: „Túl sekély a víz, hogy bárkámot kiköthessem itt.” Azzal továbbment.

Odaérve egy másik remetelakhoz, bekiáltott: „Van itt valaki? Van itt valaki?” Erre ez a remete is felemelte az öklét.

Zhaozhou azt felelte neki: „Szabadon adhatsz vagy elvehetsz, ölhetsz vagy életet adhatsz.” És meghajolt.⁶⁰

55 A *du* 度 kifejezés buddhista kontextusban átkelés a túlpartra jelentéssel bír, vagyis a megvilágosodás elérésére utal. Az arany, a fa és az agyag Buddha nem éri el a megvilágosodást, vagyis a dualisztikus világ logikája szerinti kvalitások nem egyenlőek az abszolút igazsággal, ám ezen túl kinyilatkoztatásra kerül a *tathāgatagarbha* tantétele is.

56 J24, no. B137, p. 363c2-3.

57 Lásd. bővebben *Nefrit szirt feljegyzések*: 「山是山。水是水。」 T48, no. 2003, p. 142a19-20. Vagyis: „[Eleinte] a hegyek csak hegyek voltak, a víz csak víz.”

58 Huang 2020: 165.

59 Sharf 2021: 97.

60 T48, no. 2005, p. 294b6-9.

趙州到一庵主處問：「有麼有麼？」主豎起拳頭。
 州云：「水淺。不是泊舡處。」便行。
 又到一庵主處云：「有麼有麼？」主亦豎起拳頭。
 州云：「能縱能奪能殺能活。」便作禮。

Zhaozhou nem ismeri el az egyik remetét, míg a másikat igen, de ezzel Sharf magyarázata szerint nem a két gyakorló válaszát méltatja, hanem a saját szabadságát demonstrálja. Zhaozhou ugyanis mentes a ragaszkodástól és a nem-ragaszkodástól, az eléréstől és a nem-eléréstől. De ahelyett, hogy az elérés és nem-elérés köztes pozícióját venné fel, pozícióktól-mentesen sétál ki a szituációból.⁶¹

Konklúzióként elmondható, hogy a *gong'an* különböző magyarázati kísérletei dekonstruktív konstrukcióként működnek, hiszen a *gong'an* jellegéből adódóan képtelenség egyfajta megfejtést ráhúzni, mégis az értelemzési lehetőségek válaszkísérletei mind érvényben lévő doktrinális megközelítések, azonban a bizonytalanság (vagyis a kétely) is maga *gong'an* irodalom legitim viszonyulási pontja, amely viszont a meditációs praxis megközelítését képviseli.

3.3 A *gong'an* Yikui beszédében

Yikui Chaochen az idézett *dharma*-beszédében megidézi Zhaozhou *gong'an*-ját, de mint ismert *chan* történetet, csupán a szükséges referencia pontot adja meg, magát a párbeszédet nem ismerteti. Ezzel egyfajta párbeszédet hoz létre a régi *chan* szöveggel, azzal, hogy saját magát pozicionálja a történet mentén, mint *chan* mestert. Tulajdonképpen a saját megértését méri Zhaozhou megértéséhez, s ily módon ő maga hídként funkcionál a régvolt mester és a jelenlévő gyakorolni vágyó tanítványok között. Ezzel példát szolgáltat arra, hogy miként lehetséges a régvolt szöveg dinamizmusát egy későbbi jelenben alkalmazni. Másrészt Yikui Chaochen viszonyulása a *gong'an* történethez Dahui Zonggao *chan* hagyományához, vagyis a *huatou* meditációs technika gyakorlásához köthető. Az idézett *dharma*-beszéd fő célja a tanítványok a meditáció gyakorlatra való inspirálása.

61 Sharf 2021: 98.

4. Összegzés

A *chan* buddhizmus *gong'an* irodalma lényegében három féle módon közelíthető meg. Egyrészt megvizsgálható a *gong'an* filozófiai háttere, vagyis az, milyen buddhista tantételek szolgálnak alapul az adott történethez, azok milyen módon kerülnek alkalmazásra – vagy dekonstruálásra. Továbbá megvizsgálható a *gong'an* szerkezete, vagyis az, hogy mint szöveg milyen irodalmi eszköztárral dolgozik. Harmadrészt pedig a *gong'an* funkciója, vagyis az, hogy adott kontextusban milyen céllal hangozhatott el. A jelen tanulmány *gong'an*-elemzése rávilágít arra, hogy szükséges mind a három szempontból megvizsgálni az adott szöveget. Zhaozhou nevéhez köthető „Menj, igyál teát!” *gong'an* különböző változatai eltérő nyelvi állapotot tükröznek, illetve a párbeszéd gazdag doktrinális háttérrel rendelkezik. Yikui Chaochen XVII. századi *chan* mester a *gong'an* megidézésével egy hagyományos *chan* irodalmi műfajt helyez át egy másik irodalma stílusba, a *dharma*-beszéd ugyancsak tanítványokkal való kommunikációjába – vagyis annak lejegyzett, írott formájába. Az ő megfogalmazásában a *gong'an* addigi jelentés-rétegeihez egy újabb kerül, a *gong'an* a megvilágosodás elérését segítő meditációs eszközként jelenik meg, vagyis a három aspektus közül a funkció dominál.

Felhasznált szakirodalom

Elsődleges források

- Cantong Yikui chanshi yulu* 參同一揆禪師語錄. J39, no. B436.
Jingde chuandeng lu 景德傳燈錄. T51, no. 2076.
Wudeng huiyuan 五燈會元. X80, no. 1565.
Wumen guan 無門關. T48, no. 2005.
Zutang ji 祖堂集. B25, no. 144.
Zhaozhou hexiang luyu 趙州和尚語錄. J24, no. B137.

Felhasznált másodlagos irodalom

- Anderl, Christoph. 2004. *Studies in the Language of Zu-tang ji*. Oslo: University of Oslo.
- Benn, James A. 2018. *Tea in China: a religious and cultural history*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Bingenheimer, Marcus. 2023. „Miyun Yuanwu 密雲圓悟 (1567–1642) and His Impact on 17th-Century Buddhism.” In: *Religions*, 14, Issue: 2.
- Buswell, Robert. 1987. „The ‘Short-cut’ Approach of K’an-hua Meditation: The Evolution of a Practical Subitism.” In: Peter N. Gregory (eds.): *Chinese Ch’an Buddhism. Sudden and Gradual, Approaches to Enlightenment in Chinese Thought*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Chen, Yuh-Neu 陳玉女. 2023. „The Social Backgrounds, Dharma Lineages, and Achievements of Women Chan Masters, 1572–1722.” In: *Religions*, 14: 1241. <https://doi.org/10.3390/rel14101241>
- Cutsem, Laurent Van. 2023. „Lineages as Network: A Study of Chan Genealogy in the Zutang ji 祖堂集 Using Social Network Analysis.” In: *Religions* 14: 205. <https://doi.org/10.3390/rel14020205>
- Dumoulin, Heinrich. 1993. „Early Chinese Zen Reexamined A Supplement to Zen Buddhism: A History.” In: *Japanese Journal of Religious Studies* 20/1.
- Grant, Beata. 2009. *Eminent Nuns: Women Chan Masters of Seventeenth-Century China*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Green, James. 1993. *The Recorded Sayings of Zen Master Joshu*. London: Altamira Press.
- Hamar Imre. 2004. *A kínai buddhizmus története*. Budapest: ELTE Kelet-ázsiai Tanszék – Balassi Kiadó.
- John Kieschnick. 2003. *The Impact of Buddhism on Chinese Material Culture*. New Jersey: Princeton University Press.

- Juhász Ottó. 2018. „A tea és a bor vetélkedése Kínában.” In: *Műhely* 2018. XLI. évfolyam, 1.)
- Keller Mirella. 2022. „A XVII. századi Cantong 參同chan kolostor története.” In: „*Közel, s Távol*” 10.2: *Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely éves konferenciájának előadásaiból*. Budapest: Eötvös Collegium.
- Keller Mirella. 2023. „A *huatou* 話頭 Chan buddhista meditációra vonatkozó fogalom vizsgálata X–XII. századi szövegekben.” In: *Távol-Keleti Tanulmányok* 15 (1): 99-116. <https://doi.org/10.38144/TKT.2023.1.5>
- Lien-chung Huang 黃連忠. 2020. „An Investigation on the “Let’s Have Tea” Public Case of Zhaozhou Chan Master and an Analysis of His Chan Tea Thought. 趙州禪師「吃茶去」公案考及其禪茶思想論析.” In: *Yuan Kuang Journal of Buddhist Studies* 圓光佛學學報, Taiwan 165 – 200.
- McRae, John. 2000. „The Antecedents of Encounter Dialogue in Chinese Ch’an Buddhism.” In: *The Koan: Text and contexts in Zen Buddhism*. Oxford: Oxford University Press.
- Pap Melinda. 2013. „A kínai buddhizmus története.” In : Szilágyi Zs. - Hidas G. (szerk.) *Buddhizmus*. Budapest: Magyar Vallástudományi Társaság, L’Harmattan: 121-140
- Sharf, Robert. 2007. „How to Think with Chan Gong’an.” In: *Thinking with cases, Specialist Knowledge in Chinese Cultural History*. Honolulu: University of Hawai’i Press.
- Sharf, Robert. 2021. „Chan cases.” In: *What Can’t Be Said, Paradox and Contradiction in East Asian Thought*. New York: Oxford University Press.
- Su Meiwen 蘇美文. 2014. *Qiyoutanhua* 七優曇華. 明末清初的女性禪師 (Senen Udumbara: Female Zen Masters in the Ming-Qing Transitional Period), Taipei: *Quanfo chubanseh* 全佛出版社.
- Yang Hui-nan 楊惠南. 2002. *Chadao yu chando* 茶道與禪道 [Tea Dao and Chan Dao], 中國禪學, 第1卷. Beijing 北京: 中華書局, 251-252.